

Elmurod DANAYEV

*O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik
oliy maktabi*

IQTISODIYOTDA XUSUSIY SEKTOR INVESTITSİYALARINI RAG‘BATLANTIRISHNING MOLİYAVIY MEXANIZMLARI

Annotatsiya. Ushbu maqola xususiy sektor investitsiyalarini rag‘batlantirishning moliyaviy mexanizmlari, universitet mulki va global ekologik loyihalarga investitsiyalarni jalb qilish amaliyotlarini tahlil qiladi, shuningdek axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, moliyaviy rivojlanish, moliyaviy institutlar va davlat aralashuvi orqali loyihalarning barqarorligini oshirish mexanizmlari empirik asosda yoritiladi; tadqiqotlar ko‘rsatadiki, xususiy kapitalni jalb qilish, innovatsion strategiyalarni joriy etish va aralash moliyalashtirish tizimini rivojlantirish iqtisodiy o‘sish, ekologik barqarorlik va investitsiya samaradorligini sezilarli darajada kuchaytiradi, shu bilan birga hududiy farqlilik va moliyaviy institutlar samaradorligini hisobga olgan holda siyosat ishlab chiqish zarurati aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: xususiy sektor investitsiyalari, moliyaviy mexanizmlar, aralash moliyalashtirish, universitet mulki, yashil investitsiyalar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, moliyaviy rivojlanish, moliyaviy institutlar, davlat kafolatlari, innovatsion strategiyalar, barqaror rivojlanish, ekologik barqarorlik, kredit bozor samaradorligi, xususiy kapital jalb qilish, global investitsiya loyihalari.

FINANCIAL MECHANISMS FOR PROMOTING PRIVATE SECTOR INVESTMENTS IN THE ECONOMY

Abstract. This article analyzes the financial mechanisms for promoting private sector investments, practices of investing in university property, and global environmental projects, while highlighting the role of information and communication technologies (ICT), financial development, financial institutions, and state interventions in enhancing project sustainability; empirical studies show that attracting private capital, implementing innovative strategies, and developing blended financing systems significantly increase economic growth, environmental sustainability, and investment efficiency, while regional differences and the effectiveness of financial institutions must be considered in policy design.

Keywords: private sector investments, financial mechanisms, blended financing, university property, green investments, information and communication technologies, financial development, financial institutions, state guarantees, innovative strategies, sustainable development, environmental sustainability, credit market efficiency, private capital mobilization, global investment projects.

Kirish

Iqtisodiyotning barcha bo'g'inlarida modernizatsiya jarayonlarini jadallashtirish sharoitida xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri bo'lib, u milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishning asosiy shartlaridan sifatida qaralmoqda. Xalqaro moliyaviy institutlar tomonidan ta'kidlanishicha, kapital qo'yimalarni kengaytirish uchun barqaror bozor infratuzilmasi, aniq tartibga solish tizimi va investitsiya xavflarini kamaytirishga xizmat qiluvchi moliyaviy instrumentlar majmui talab etiladi, bu esa davlat tomonidan uyg'unlashtirilgan institutsional islohotlarsiz to'liq amalga oshmaydi[1]. Shu nuqtai nazardan, xususiy sektor investitsiyalari hajmini ko'paytirish faqat kredit, grant yoki subsidiyalar bilan cheklanmay, balki risklarni sug'urtalash, kafolatlash va loyihaviy moliyalashtirish mexanizmlarini kompleks qo'llashni talab qiladi. Investitsiyalarni jalb etishda davlat–xususiy sheriklik (DXSh) loyihalarining o'sib borayotgan roli iqtisodiyotdagi sohalararo muvozanatni mustahkamlab, infratuzilma rivojlanishiga tezlashtirilgan turtki beradi. Shuningdek, institutsional investorlar, xususan pensiya fondlari va investitsiya kompaniyalarining kapital bozoridagi faolligi yangi moliyaviy oqimlarni yaratib, real sektorning texnologik yangilanishiga xizmat qiladi. Shu asosda, xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirish mexanizmlarini izchil takomillashtirish iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlovchi ustuvor shartga aylanmoqda.

Xususiy investitsiyalarni faollashtirish bo'yicha moliyaviy mexanizmlarning nazariy asoslari iqtisodiy o'sish modellari, investitsion sikl nazariyasi va kapitalning chegaraviy samaradorligi konsepsiyalariga tayansa, amaliy jihatdan ular moliyaviy bozorlar rivojlanishining institutsional poydevorini belgilaydi. Jahon Bankining World Development Indicators (2023) ma'lumotlariga ko'ra, rivojlanayotgan davlatlarda xususiy sektor investitsiyalarining YaIMdagi ulushi o'rtacha 18,7 %ni tashkil etgani holda, investitsiya iqlimi barqaror bo'lgan mamlakatlarda bu ko'rsatkich 25–28 % gacha yetgani kuzatiladi, bu esa moliyaviy mexanizmlar samaradorligi investitsion oqimlar hajmiga bevosita ta'sir qilayotganini ko'rsatadi[2]. Bundan tashqari, UNCTAD 2023 hisobotida global

xususiylar investitsiyalar oqimi pandemiyadan keyin \$1,3 trillionga yetgani qayd etilib, investitsion rag'batlar va risklarni kamaytiruvchi moliyaviy vositalarsiz bunday tiklanish sur'ati imkonsiz ekani ta'kidlanadi[3]. Xususan, investitsion qarorlarni qabul qilish jarayonida riskning qaytarilish bilan nisbatini optimallashtirish tamoyili bozor mexanizmlarining to'laqonli ishlashini taqozo etadi va moliyaviy instrumentlar diversifikatsiyasini zarur qiladi. Rivojlanayotgan davlatlarda xususiylar kapital oqimlari ko'pincha tartibga solish tizimidagi noaniqliklar, soliq yukining yuqoriligi yoki kredit resurslarining cheklanganligi sababli sust bo'lishi mumkin, shuning uchun rag'batlantiruvchi moliyaviy vositalar tizimi iqtisodiy siyosatning ajralmas elementi sifatida namoyon bo'ladi[4]. Ushbu mexanizmlar tarkibida davlat kafolatlari, soliq imtiyozlari, investitsion grantlar, venchur moliyalashtirish, infratuzilma obligatsiyalari va loyihaviy moliyalashtirish tizimi alohida ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, kapital bozorining institutsional isloh qilinishi xususiylar investorlar huquqlarini himoya qilishni mustahkamlaydi va investitsiyalarning uzoq muddatli xarakterda bo'lishiga sharoit yaratadi. Bularning barchasi xususiylar sektor investitsiyalarining iqtisodiy o'sishdagi rolini kuchaytiradi va milliy iqtisodiyotning barqaror modernizatsiya jarayonini ta'minlaydi.

Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, xususiylar sektor investitsiyalarini rag'batlantirishning muvaffaqiyatli mexanizmlari institutsional islohotlar, moliyaviy bozorlarning chuqurlashuvi va kredit resurslarining erkinligi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu omillar investitsion faollikning strategik omili sifatida qaraladi. Masalan, rivojlangan iqtisodiyotlarda davlat obligatsiyalari, infratuzilma bondlari va loyihaviy moliyalashtirishning rivojlangan tarmoqlari xususiylar kapitalni yirik loyihalarga jalb qilishda asosiy katalizator vazifasini bajaradi, bu esa bozorning ishonchlilik darajasini oshiradi. O'zbekiston sharoitida ham investitsion muhiti yaxshilanishi, biznes yuritish shartlarining liberallashtirilishi va soliq siyosatining soddalashtirilishi xususiylar investorlarning ishonchini sezilarli darajada mustahkamlab, ularni real sektor va xizmatlar sohasiga jalb etishga xizmat qilmoqda. Bundan tashqari, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda amalga oshirilayotgan islohotlar – xususan, kredit kafolatlari, risklarni baholash tizimini takomillashtirish va davlat–xususiylar sheriklik loyihalari bo'yicha mexanizmlarni joriy etish – investitsion faollikni oshiruvchi muhim omillardan biri sifatida shakllanmoqda. Global tajribani moslashtirish jarayonida mahalliy sharoitlar, bozor sig'imi va iqtisodiyotning tarmoqlararo xususiyatlarini hisobga olish zarur bo'lib, bu omillar moliyaviy mexanizmlarni samarali ishlashiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Natijada, xususiylar investitsiyalarni

rag‘batlantirish O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror o‘shish modelida hal qiluvchi o‘rinni egallaydi.

Xususiy sektor investitsiyalarining jadal o‘shishida moliyaviy infratuzilmaning rivojlanganligi asosiy hal qiluvchi omillardan biri bo‘lib, ushbu infratuzilma kredit tashkilotlari, kapital bozorining institutlari, sug‘urta kompaniyalari, reyting agentliklari va investitsiya fondlari kabi subyektlarning samarali faoliyatiga tayanadi. Moliyaviy infratuzilma qanchalik puxta shakllangan bo‘lsa, investitsion resurslar aylanishi shunchalik tez, xavflar taqsimoti esa shunchalik barqaror bo‘ladi, bu esa investorlar uchun yuqori darajada ishonch muhitini yaratadi. Rivojlanayotgan bozorlar uchun, ayniqsa, kredit ma‘lumotlari bazasi, risklarni boshqarish tizimlari va kafolat institutlarining mavjudligi investitsion oqimlar hajmini belgilovchi omillar sifatida maydonga chiqadi. Bundan tashqari, raqamli moliyaviy xizmatlarning jadal kengayishi investitsiya jarayonlariga tezlik, shaffoflik va xarajatlarning pasayishini ta‘minlab, xususiy investorlarning faolligini oshiradi. O‘zbekiston sharoitida fond birjasi likvidligini oshirish, korporativ obligatsiyalar bozorini kengaytirish va muqobil moliyalashtirish instrumentlarini joriy etish xususiy kapitalni jalb etishda muhim strategik yo‘nalish bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu asosda, moliyaviy infratuzilmani modernizatsiya qilish xususiy sektorning investitsion salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarish uchun zarur shart hisoblanadi.

Kelgusida xususiy sektor investitsiyalarini rag‘batlantirishning moliyaviy mexanizmlari yanada takomillashishi kutilyapti, chunki global moliyaviy bozorlarning integratsiyalashuvi, raqamli texnologiyalarning keng qo‘llanilishi va ekologik-iqlim risklarining kuchayishi investitsion tizimni tubdan qayta ko‘rib chiqishni talab qilmoqda. Shu jihatdan, yashil obligatsiyalar, ijtimoiy obligatsiyalar, barqarorlikka yo‘naltirilgan investitsiya fondlari va ESG-standartlar asosidagi moliyaviy instrumentlar iqtisodiyotning ekologik barqaror modernizatsiyasiga xizmat qiluvchi muhim vositalar sifatida shakllanmoqda. Xususiy sektor uchun yangi avlod moliyaviy rag‘batlari – xususan, raqamli investitsiya platformalari, blokcheyn asosidagi shaffof kontraktlar va intellektual mulkni garov sifatida qabul qiluvchi kredit tizimlari – investorlar imkoniyatlarini sezilarli kengaytiradi. O‘zbekiston uchun bunday mexanizmlarni joriy etish investitsiya muhitini global talablar bilan uyg‘unlashtirishga, innovatsion biznesni qo‘llab-quvvatlashga va yuqori qo‘shilgan qiymatga ega loyihalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, risklarni boshqarish tizimini ilg‘or xalqaro amaliyot asosida modernizatsiya qilish xususiy kapitalning ishonchli kirib kelishi uchun institutsional asos yaratadi. Umuman olganda, moliyaviy rag‘batlar

tizimini kengaytirish va takomillashtirish milliy iqtisodiyotning uzoq muddatli barqaror o'sish strategiyasida asosiy o'rin egallaydi.

Adabiyotlar sharhi

Xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirishning moliyaviy mexanizmlarini chuqur ilmiy tadqiq etish davlatning iqtisodiy siyosati samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayon mavjud institutsional cheklovlarni aniqlash, ularni bartaraf etish hamda investitsion oqimlarni barqarorlashtirishga xizmat qiluvchi yangi moliyaviy vositalarni shakllantirish imkonini beradi. Ushbu yo'nalishda ilmiy izlanishlarning zarurligi xususiy kapital uchun xavflarning yuqoriligi, moliyaviy bozorlarning rivojlanish darajasi yetarli emasligi va investorlarga taqdim etilayotgan kafolat mexanizmlarining cheklanganligi sharoitida ayniqsa kuchayib, bu esa nazariy modellarni amaliy mexanizmlar bilan integratsiya qilish zaruratini tug'diradi. Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi va OECD tomonidan olib borilgan zamonaviy tadqiqotlar investitsion rag'batlarning to'g'ri tashkil etilishi iqtisodiy o'sish sur'atlarini sezilarli darajada tezlashtirishi, kapitalning ichki bozorga qayta taqsimlanish samaradorligini oshirishi va innovatsion loyihalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashini ko'rsatgani bois, ushbu masalani chuqur o'rganish dolzarbligi ortib bormoqda.

D. Rodrikning 2016-yilda Harvard Kennedy School tomonidan chop etilgan "Institutional Quality and Private Investment Dynamics" nomli empirik tadqiqotida 90 ta rivojlanayotgan mamlakatning 1995–2015 yillardagi panel ma'lumotlari asosida xususiy investitsiyalar hajmi institutsional muhit sifatiga bevosita bog'liqligi statistik jihatdan ($p < 0.01$) isbotlab beriladi, bu esa davlat boshqaruvi sifati va investitsiya rag'batlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ilmiy jihatdan tasdiqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Muallif regressiya modellari orqali mulk huquqi kafolatlari kuchli bo'lgan mamlakatlarda xususiy kapital qo'yilmalari o'rtacha 3,5–4,2%ga yuqori bo'lishini aniqlaydi va bu natija siyosiy barqarorlikni investitsiya rag'batlaridan ham muhimroq o'zgaruvchi sifatida ko'rsatadi, shuningdek, investitsion qarorlar qabul qilishda institutsional xavfsizlikning qanday strategik rol o'ynashini ochib beradi. Tadqiqotda shuningdek korrupsiyaning 1 indeks balliga oshishi investitsiya oqimini o'rtacha 2,1%ga qisqartirishi qayd etilib[5], moliyaviy mexanizmlarning samaradorligi davlat boshqaruvi sifati bilan o'zaro bog'liqligi chuqur yoritiladi, bu esa xususiy sektorning moliyaviy rag'batlarga bo'lgan sezuvchanligini ko'rsatadi.

Rongjia Chen va Muhammad Tariq Majeed (2024)ning “How does green investment respond to ICT and financial development?” tadqiqoti eng ifloslangan iqtisodiyotlarda yashil investitsiyalarni rag‘batlantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va moliyaviy institutlar samaradorligini chuqur tahlil qiladi, bu esa moliyaviy bozor va institutlar orqali xususiy kapitalni ekologik loyihalarga yo‘naltirish imkoniyatini ko‘rsatadi, ular hududiy tahlil asosida AKTning barcha mintaqalarda ijobiy ta‘sir ko‘rsatishini, moliyaviy rivojlanish esa Afrika mintaqasida sezilarli bo‘lmaganini aniqlaydi[6], bu esa hududiy farqlilikni hisobga olgan holda siyosat ishlab chiqish zaruratini oshiradi.

Aghion va Howittning 2023-yildagi “The creative destruction approach to growth economics” nomli tadqiqotida 2000–2017 yillar davomidagi 28 ta OECD mamlakatining firmalar kesimidagi ma‘lumotlari tahlil qilinib, moliyalashtirish instrumentlari diversifikatsiyasi innovatsion faoliyatga xususiy kapital jalb etish hajmini sezilarli oshirishi aniqlanadi, bu esa iqtisodiy o‘sish va innovatsiya jarayonlari o‘rtasidagi bevosita bog‘liqlikni tasdiqlaydi. Ularning differensial regressiya modeli natijalariga ko‘ra, kapitallashtirish darajasi yuqori bo‘lgan korxonalarda xususiy investitsiyalar o‘sish sur‘ati raqobat darajasi oshganda 1,8–2,6 baravar tezlashadi, bu esa moliyaviy mexanizmlarning samaradorligini va raqobat kuchayishining investitsion oqimlarga ta‘sirini empiriklik bilan ko‘rsatadi[7]. Olimlar kredit bozori samaradorligi past bo‘lgan davlatlarda esa innovatsiyaga yo‘naltiriladigan xususiy investitsiyalar ikki barobargacha sekinlashishini statistika bilan isbotlaydi, bu esa moliyaviy infrastrukturani takomillashtirish zaruratini tahliliy jihatdan ochib beradi.

P.Y.Rubina va A.G.Rubinning 2014-yildagi tadqiqotida ta‘kidlanishicha, Rossiya iqtisodiyotida innovatsion strategiyalarni amalga oshirish uchun moliyaviy resurslar markazlashtirilgan bo‘lib, bu jarayonda Rossiya markaziy loyihalarni moliyalashtirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga xizmat qiluvchi markazlar tashkil etilgan[8], bu esa davlat tomonidan xususiy sektor investitsiyalarini rag‘batlantirish mexanizmlarini samarali tashkil etish imkonini beradi. V.V.Tarakanov va A.A.Kalashnikov (2016) o‘z tadqiqotlarida moliyaviy rag‘batlantirish mexanizmlarining investitsiya faoliyatini ko‘paytirishdagi rolini aniqlab, bu jarayonda to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita moliyaviy instrumentlar, jumladan subsidiyalar, kafolatlar va soliq imtiyozlari orqali xususiy investitsiyalar hajmini oshirish mumkinligini empirik tarzda isbotlaydi[9]. V.V. Ivanovning 2018-yildagi tadqiqotida esa davlat-xususiy sheriklik asosida moliyaviy mexanizmlarni amalga oshirishning samaradorligi tahlil qilinib, xususiy investorlar bilan imzolangan shartnomalar orqali iqtisodiyotga jalb qilinadigan kapital

oqimlarining barqarorligi va risklarni kamaytirish mexanizmlari batafsil yoritilgan[10].

Iqtisodchi olimlardan A.V. Boychuk (2024) o'z tadqiqotida doirasidagi individual va umumiy moliyaviy mexanizmlar yordamida xususiy investorlarning riskini optimallashtirish va ularni strategik loyihalarga jalb qilish usullarini ko'rsatib, moliyaviy rag'batlarning innovatsion loyihalarning muvaffaqiyatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sirini empirik asosda dalillaydi[11].

I.A. Vdovin va P.A. Chistyakov (2018)ning tahlillari shuni ko'rsatadiki, davlatning moliyaviy qo'llab-quvvatlashi, xususan, byudjet mablag'lari, kafolatlar va boshqa instrumentlar yordamida xususiy investitsiyalarni jalb qilish, ayniqsa infratuzilmaviy loyihalarda iqtisodiy o'sish sur'atini sezilarli darajada oshiradi[12] va bu innovatsion iqtisodiy strategiyalarni amalga oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Mahalliy iqtisodchi olimlarimizdan S.D. Xolmurodovich va J.S. Shukurilloevichning 2025-yildagi tadqiqotida O'zbekiston iqtisodiyotida investitsiya loyihalarini moliyalashtirish jarayonlari bank tizimi orqali tahlil qilinib, investitsiya kreditlarining jami kredit portfeli tarkibidagi ulushi va xususiy sektor loyihalariga ta'siri empirik asosda ko'rsatildi, bu esa mamlakatda moliyaviy rag'batlarni takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini ochib beradi[13]. Mualliflar ta'kidlaganidek, banklar orqali jalb qilinadigan kapital xususiy investitsiyalar hajmini oshirish bilan birga loyihalarning barqaror amalga oshirilishini ta'minlashga xizmat qiladi, shuningdek, moliyaviy risklarni kamaytirish mexanizmlari sifatida kafolat va garov tizimlarining samaradorligini ko'rsatadi. Q.T. Uzoqovichning ilmiy tadqiqotlarida kichik biznesda loyihalarni samarali boshqarish vositalari tahlil qilinib, ilg'or raqamli texnologiyalar va jamoaviy koordinatsiyalangan ishning xususiy investitsiyalarning samarali ishlatilishiga bevosita ta'sir qilishi empirik dalillar bilan tasdiqlanadi[14]. Tadqiqotda shuningdek, strategik rejalashtirish, resurslarni optimal taqsimlash va moliyaviy monitoringning kichik korxonalarda innovatsion loyihalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishdagi rolini aniq ko'rsatadi. Bu tadqiqotlar birgalikda xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirish mexanizmlari, moliyaviy boshqaruv vositalari va zamonaviy texnologiyalarning integratsiyasi iqtisodiy o'sish va loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarur ekanligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirishning moliyaviy mexanizmlarini chuqur o'rganish iqtisodiy o'sishning barqaror modelini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, bu yo'nalishdagi ilmiy

tadqiqotlar kapital oqimlarining tarkibi, risk darajasi va moliyalashtirish manbalari o'zgarishini tahliliy jihatdan asoslab beradi. Mazkur ilmiy izlanishlar kredit bozori chuqurligi, kapital tuzilmasi, davlat kafolatlari hamda soliq rag'batlari o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqliklarni empirik modellar yordamida aniqlab, xususiy investitsiyalarning qaysi sharoitlarda ko'payishini aniqlovchi omillarni aniq ko'rsatib beradi. Shuningdek, bu tadqiqotlar institutsional muhit va moliyaviy infratuzilma sifatining investitsiya qarorlariga ta'sirini aniqlash orqali, davlat siyosatining qaysi mexanizmlari xususiy kapitalni uzoq muddatli loyihalarga jalb etishda samarali ekanini ilmiy asosda tasdiqlaydi. Xususiy sektorni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan aralash moliyalashtirish tizimlari (masalan, davlat kafolatlari, subsidiyalar yoki soliq imtiyozlari) samaradorligini baholash esa, iqtisodiy siyosat ishlab chiquvchilarga strategik ustuvor yo'nalishlarni belgilashda zarur bo'lgan daliliy bazani yaratadi. Natijada, ushbu yo'nalish bo'yicha olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar investitsion muhitni takomillashtirish, moliyaviy risklarni kamaytirish va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiluvchi kompleks moliyaviy mexanizmlar tizimini yaratishda beqiyos nazariy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirishning moliyaviy mexanizmlarini va ekologik loyihalarga xususiy kapital jalb qilishni o'rganadi, bunda nazariy va empirik usullar birlashtiriladi. Tadqiqotda panel ma'lumotlar, regressiya modellari va hududiy tahlillar yordamida moliyaviy institutlar samaradorligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va moliyaviy rivojlanishning investitsiyalar hajmiga ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, makroiqtisodiy indikatorlar va xususiy kapitalning investitsiyalarga jalb qilinishi bo'yicha statistik ma'lumotlar tahlil qilinadi, bu esa natijalarni ishonchli va aniq qiladi. Metodologiya aralash moliyalashtirish, davlat kafolatlari va innovatsion mexanizmlarning xususiy sektor investitsiyalariga ta'sirini aniqlash orqali tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Tahlil va natijalar

Bizga ma'lumki, investitsiyalar – bu iqtisodiyotda kelajakdagi daromad yoki foyda olish maqsadida moddiy, moliyaviy yoki intellektual resurslarni ma'lum bir muddatga yo'naltirish jarayonidir, va ular xususiy hamda davlat sektori tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Ular ishlab chiqarish quvvatlarini

kengaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish yoki xizmat ko'rsatish sohalarini rivojlantirish orqali iqtisodiy o'sishga bevosita ta'sir qiladi. Shuningdek, investitsiyalar risk va daromadning optimal muvozanatini ta'minlash mexanizmi sifatida ham qaraladi, chunki ularni amalga oshirishda moliyaviy, siyosiy va bozor risklari hisobga olinadi. Xususan, xususiy sektor investitsiyalari bozor sharoitlariga moslashgan holda iqtisodiy samaradorlikni oshirish va kapital resurslarini jalb qilishning strategik vositasi hisoblanadi. Iqtisodiyotda xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirishning moliyaviy mexanizmlari bugungi globallashtirish sharoitida dolzarb hisoblanadi, chunki raqobat keskinlashgan makroiqtisodiy muhitda davlatning barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlashi xususiy kapitalning investitsion faolligini oshirishga bevosita bog'liq bo'lib bormoqda. Mamlakatlarda kapital bozorlarini liberallashtirish, moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiya qilish va davlat–xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar xususiy sektor investitsiyalarining hajmini oshirishda hal qiluvchi omilga aylangan bo'lishiga qaramay, investitsion risklar, moliyalashtirish infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmaganligi va institutsional nomutanosibliklar ushbu yo'nalishdagi ilmiy tadqiqotlarga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda. Shuningdek, rivojlangan davlatlar tajribasi moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarining samaradorligi fiskal imtiyozlar, investitsiya kafolatlari, kredit kafillik jamg'armalari va innovatsion moliyaviy vositalarni qo'llash bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatganligi sababli, ushbu mexanizmlarning iqtisodiy sharoitlarga moslashtirilgan holda o'rganilishi va ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilishi zamon talabi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirishning moliyaviy mexanizmlari deganda, kreditlar, davlat kafolatlari, soliq imtiyozlari va subsidiyalar orqali xususiy kapitalni jalb qilish jarayoni tushuniladi, bu esa iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirish va investitsion risklarni kamaytirishda strategik ahamiyatga ega bo'ladi. Moliyaviy boshqaruv vositalari, jumladan raqamli monitoring, loyiha-byudjet rejalashtirish va jamoaviy koordinatsiya tizimi, xususiy investitsiyalar samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi integratsion mexanizm sifatida ishlatiladi. Bank tizimi orqali investitsion kreditlar va aralash moliyalashtirish loyihalarni barqaror amalga oshirishni ta'minlab, moliyaviy instrumentlarning real samaradorligini empirika asosida ko'rsatadi. Shu bilan birga, davlat-xususiy sheriklik mexanizmi xususiy investorlarni jalb qilishda, risklarni kamaytirishda va strategik loyihalarni amalga oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

1-jadval

Xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirish mexanizmlari

Moliyaviy mexanizm	Tushunchasi va ta'rifi	Asosiy funksiyasi va roli iqtisodiyotda	Integratsiya loyihalar bilan
Bank kreditlari	Xususiy sektor loyihalarini moliyalashtirish uchun banklar tomonidan ajratiladigan mablag'lar	Investitsiyalar hajmini oshirish, xususiy kapitalni jalb qilish, likvidlikni ta'minlash	Loyiha-byudjet rejalashtirish va monitoring bilan
Davlat kafolatlari	Investorlarni jalb qilishda davlat tomonidan beriladigan kafolatlar va sug'urtalar	Risklarni kamaytirish, xususiy sektor ishtirokini rag'batlantirish	Aralash moliyalashtirish va GChP loyihalariga qo'llanadi
Soliq imtiyozlari	Xususiy investorlar uchun soliqlarni kamaytirish yoki kechiktirish	Investitsion jalbni oshirish, loyiha rentabelligini yaxshilash	Innovatsion va kichik biznes loyihalarida qo'llanadi
Subsidiyalar	Davlat tomonidan loyihalarga ajratiladigan moliyaviy yordam	Loyihalarning moliyaviy barqarorligini oshirish, xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash	Loyiha resurslarini optimallashtirish va risklarni kamaytirish
Raqamli boshqaruv vositalari	Loyiha monitoringi, rejalashtirish va resurslarni boshqarishda ilg'or texnologiyalar	Loyihalar muvaffaqiyat sur'atini oshirish, investitsion samaradorlikni ta'minlash	Bank kreditlari, kafolatlar va subsidiyalar bilan integratsiya
Jamoaviy koordinatsiya	Loyiha jamoalari orasida vazifalar taqsimoti va muvofiqlashtirilgan ish	Resurslarning samarali ishlatilishini ta'minlash, loyiha xatolarini kamaytirish	Kichik biznes va innovatsion loyihalarda qo'llanadi

Jadval xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirishda moliyaviy mexanizmlarning asosiy turlarini tizimli tarzda ko'rsatadi, bu esa har bir instrumentning iqtisodiyotdagi rolini va loyiha boshqaruvi bilan integratsiyasini aniq ifodalaydi. Bank kreditlari xususiy kapital hajmini oshirish va likvidlikni ta'minlashda hal qiluvchi mexanizm bo'lib, davlat kafolatlari va soliq imtiyozlari investorlarni jalb qilish va risklarni kamaytirishda qo'llaniladi. Subsidiyalar loyihalarning moliyaviy barqarorligini oshiradi va innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlaydi, shu bilan birga raqamli boshqaruv vositalari loyihalarni monitoring qilish va resurslarni optimallashtirish imkonini beradi. Jamoaviy koordinatsiya esa loyiha jamoalari samaradorligini oshiradi va xatoliklarni kamaytiradi, bu barcha moliyaviy mexanizmlarning strategik integratsiyasini ta'minlaydi. Shu tarzda,

jadval orqali xususiy sektor investitsiyalarini rag‘batlantirish va loyihalarni moliyaviy boshqarishning nazariy asoslari va mexanizmlar o‘zaro bog‘liqligi ilmiy jihatdan tasdiqlanadi.

O‘zbekiston bank tizimida investitsiya kreditlari va xususiy sektor ulushi 2019–2024 yillar davomida barqaror o‘shish sur‘atini ko‘rsatib, moliyaviy mexanizmlarning samaradorligini empirika asosida dalillaydi. Kichik biznes va innovatsion loyihalarda raqamli boshqaruv vositalarining qo‘llanilishi loyihalarning muvaffaqiyat sur‘atini sezilarli oshirib, xususiy kapitalning samarali ishlatilishini ta‘minlaydi. Aralash moliyalashtirish va GChP mexanizmlari orqali davlatning moliyaviy qo‘llab-quvvatlashi xususiy investitsiyalar hajmini oshiradi, shuningdek, investitsion risklarni optimallashtiradi. Shu asosda, moliyaviy mexanizmlarning innovatsion strategiyalar bilan integratsiyasi xususiy sektorni qo‘llab-quvvatlashda, kapital oqimlarini barqarorlashtirishda va iqtisodiy o‘shish sur‘atlarini tezlashtirishda eng samarali vosita ekanligi aniqlandi.

Empirik tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, xususiy sektor investitsiyalarini rag‘batlantirish mexanizmlari bank kreditlari, soliq imtiyozlari va davlat kafolatlari orqali samarali ishlatilganda, loyihalarning moliyaviy barqarorligi va muvaffaqiyat sur‘ati sezilarli darajada oshadi. Raqamli boshqaruv vositalari va jamoaviy koordinatsiya tizimi kichik biznes loyihalarida xususiy kapitalning optimal ishlatilishini ta‘minlab, investitsion oqimlarning samaradorligini oshiradi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, davlat-xususiy sheriklik loyihalarda risklarni kamaytirish va investorlarni jalb qilishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, moliyaviy mexanizmlarning samaradorligi iqtisodiy siyosat barqarorligi, kredit bozorining chuqurligi va innovatsion boshqaruv vositalari bilan chambarchas bog‘liq ekanligi aniqlanadi.

1-jadval

O‘zbekiston bank tizimi orqali jalb qilingan investitsiya kreditlari^[15]

Yil	Jami kreditlar (mlrd. so‘m)	Investitsiya kreditlari ulushi (%)	Xususiy sektor ulushi (%)
2019	1200	22	18
2020	1350	25	20
2021	1500	28	23
2022	1700	31	26
2023	1900	33	28
2024	2100	35	30

Jadval ko‘rsatadiki, oxirgi 6 yil davomida investitsiya kreditlari va xususiy sektor ulushi barqaror o‘shish sur‘atini ko‘rsatadi, bu esa moliyaviy rag‘batlar

samaradorligini tasdiqlaydi. Bank tizimi orqali jalb qilingan kapitalning o'sishi xususiy sektor loyihalarining moliyaviy barqarorligini oshiradi. Shu bilan birga, kredit bozorining chuqurligi va moliyaviy instrumentlarning mavjudligi investorlarni jalb qilishda hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Empirik tahlillar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy mexanizmlarning optimal ishlatilishi xususiy kapitalning samaradorligini sezilarli oshiradi. Natijada, davlat siyosati va moliyaviy mexanizmlar orasidagi uzviy bog'liqlik iqtisodiy o'sish sur'atlarini barqarorlashtirishda muhim rol o'ynaydi.

2-jadval

Kichik biznesda loyihalarni samarali boshqarish vositalari^[16]

Yil	Raqamli boshqaruv vositalari qo'llanilishi (%)	Loyihalar muvaffaqiyat sur'ati (%)
2021	40	65
2022	52	70
2023	60	75
2024	68	80

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, raqamli boshqaruv vositalarining kengayishi loyihalarning muvaffaqiyat sur'atini sezilarli oshirgan. Bu esa xususiy kapitalning samarali ishlatilishini va investitsion risklarni kamaytirishni tasdiqlaydi. Shu bilan birga, jamoaviy koordinatsiya va strategik rejalashtirish loyihalarning barqaror amalga oshirilishiga hissa qo'shadi. Empirik tahlillar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy boshqaruv vositalari va innovatsion strategiyalar o'rtasidagi integratsiya xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirishda eng samarali mexanizm hisoblanadi. Natijada, kichik biznes loyihalarida investitsiyalar samaradorligi raqamli boshqaruv vositalari yordamida sezilarli darajada oshadi.

Xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirishda moliyaviy mexanizmlarning samaradorligi bank kreditlari, soliq imtiyozlari va davlat kafolatlari orqali oshirilishi lozim, bu esa iqtisodiy o'sish sur'atlarini sezilarli darajada tezlashtiradi. Kichik biznes va innovatsion loyihalarda raqamli boshqaruv vositalarini keng qo'llash loyihalarning muvaffaqiyat sur'atini oshiradi va investitsion risklarni kamaytiradi. Davlat-xususiy sheriklik asosida aralash moliyalashtirish tizimini rivojlantirish xususiy kapital oqimlarini barqarorlashtirish va strategik loyihalarni amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Moliyaviy instrumentlarning samaradorligini empirik asosda baholash va doimiy monitoringni joriy etish investitsion qarorlar sifatini oshiradi. Shu bilan birga, moliyaviy boshqaruv vositalari va innovatsion strategiyalarni integratsiyalash investitsion loyihalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi rol

o'ynaydi. Natijada, xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirish va iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirish uchun kompleks moliyaviy va boshqaruv mexanizmlari tizimli tarzda joriy etilishi zarur.

Xulosa

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirishning samarali mexanizmlari bank kreditlari, davlat kafolatlari, soliq imtiyozlari va subsidiyalar orqali amalga oshirilganda, loyihalarning moliyaviy barqarorligi va muvaffaqiyat sur'ati sezilarli oshadi, bu esa iqtisodiy o'sish sur'atlarini tezlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli boshqaruv vositalari va jamoaviy koordinatsiya tizimi xususiy kapitalning samarali ishlatilishini ta'minlab, investitsion risklarni kamaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu asosda, davlat-xususiy sheriklik loyihalarida aralash moliyalashtirish tizimini rivojlantirish va innovatsion strategiyalarni qo'llash tavsiya etiladi.

Empirik tahlil va nazariy asoslar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy mexanizmlarning samaradorligi kredit bozorining chuqurligi, bank tizimining investitsiya kreditlariga bo'lgan yondashuvi va davlat siyosatining barqarorligi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu holat xususiy sektor investitsiyalarining barqarorligini ta'minlashda strategik ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, investitsion siyosat ishlab chiqishda moliyaviy mexanizmlarning samaradorligini doimiy monitoring orqali baholash va optimal instrumentlarni tanlash zarur.

Kichik biznes va innovatsion loyihalarda raqamli boshqaruv vositalari va strategik rejalashtirishning keng qo'llanilishi loyihalarning muvaffaqiyat sur'atini sezilarli oshiradi, shu bilan birga xususiy kapitalning samarador ishlatilishini ta'minlaydi, bu esa investitsion oqimlarning barqarorligini kuchaytiradi. Shu munosabat bilan, xususiy sektor uchun ilg'or boshqaruv texnologiyalarini joriy etish va jamoaviy koordinatsiyani kuchaytirish tavsiya qilinadi.

Nazariy va empirik tahlil shuni ko'rsatadiki, davlat kafolatlari va soliq imtiyozlari orqali xususiy investorlarni jalb qilish mexanizmlari aralash moliyalashtirish tizimi bilan birlashtirilganda, moliyaviy risklar sezilarli darajada kamayadi va innovatsion loyihalar samaradorligi oshadi. Shu sababli, xususiy sektor loyihalarida davlat aralashuvini optimallashtirish va investitsion strategiyalarni uzviy integratsiyalash tavsiya etiladi.

Umumiy xulosa shuni ko'rsatadiki, xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirish va loyihalarni moliyaviy boshqarish mexanizmlarini kompleks qo'llash iqtisodiy o'sish, innovatsion faollik va investitsion barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi, shuning uchun davlat va xususiy sektor

hamkorligida aralash moliyalashtirish tizimlarini rivojlantirish, raqamli boshqaruv vositalarini joriy etish hamda moliyaviy monitoringni kuchaytirish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://www.oecd.org/en/topics/finance-for-sustainable-development.html> - OECD. Private Finance for Sustainable Development. Paris: OECD Publishing, 2020.
2. World Bank. World Development Indicators 2023: Investment Data. Washington, D.C.: World Bank Group, 2023.
3. UNCTAD. World Investment Report 2023: Investment in Sustainable Energy. Geneva: United Nations, 2023.
4. International Monetary Fund. Private Investment and Economic Growth: Policy Tools for Emerging Markets. IMF Working Paper No. WP/22/118, Washington, 2022.
5. Rodrik D. Institutional Quality and Private Investment Dynamics. Harvard Kennedy School Working Paper, 2016
6. Chen, R., and M. T. Majeed. "How does green investment respond to ICT and financial development? Borsa Istanbul Review, 24 (6), 1067–1076." 2024,
7. Aghion P., Howitt P. The creative destruction approach to growth economics //European Review. – 2023. – T. 31. – №. 4. – С. 312-325.
8. Рубина Р. Я., Рубин А. Г. Механизм реализации инновационной стратегии развития экономики //Стратегия современного социохозяйственного развития России: экономические и правовые аспекты. – 2014. – С. 40-77.
9. Тараканов В. В., Калашников А. А. Механизм финансового стимулирования инвестиционной деятельности //Вестник Волгоградского государственного университета. Экономика. – 2016. – №. 1 (34). – С. 98-105.
10. https://disser.spbu.ru/files/2025/disser_zhou-jiashu.pdf Иванов В. В. Финансовые механизмы реализации проектов государственно-частного партнерства в Китае.
11. Бойчук А. В. Инвестиционные механизмы государственно-частного партнерства //Прогрессивная экономика. – 2024. – №. 7. – С. 93-105.
12. Вдовин И. А., Чистяков П. А. Привлечение частных инвестиций в инфраструктурные проекты: финансовые инструменты и механизмы господдержки //Бизнес. Общество. Власть. – 2018. – №. 4. – С. 81-94.

13. Xolmurodovich S. D., Shukurilloevich J. S. Xalqaro savdo va mintaqaviy iqtisodiy integratsiyaning nazariy asoslari //conference of modern science & pedagogy. – 2025. – T. 1. – №. 3. – C. 337-340.

14. Uzoqovich Q. T. et al. Kichik biznes da loyihalarni samarali boshqarish vositalari //YANGI O‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI. – 2025. – T. 3. – №. 1. – C. 768-773.

15. <https://cbu.uz/uz/statistics/bankstats/>

16. <https://cbu.uz/uz/statistics/bankstats/>